

3. Пешковский О. М. Русский синтаксис в научном освещении / О. М. Пешковский. – 7-е изд. – М. : Учпедгиз, 1956. – 511 с.
4. Русанівський В. М. Дієслово / В. М. Русанівський // Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1969. – С. 296-429.
5. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / А. А. Шахматов. – М., Л. : Учпедгиз, 1941. – 620 с.

Summary. The paper is devoted to the study of the principal parts of the sentence grammatical organization in biinfinitive construction with the relation of identity. The specific features of the aspect coordination of the predicative center components are analyzed; the role of copula in the grammatical hierarchy of the principal parts of the sentence establishment is defined.

Key words: biinfinitive construction, relation of identity, aspect coordination, subject, predicate.

УДК 812.161.2'38:821.161.2 – 1К/7.08

Г.В. Горюх

ТРОПИ І СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ ЯК СТИЛЬОВА ОЗНАКА ПОЕТИЧНОГО МОВЛЕННЯ ЛІНИ КОСТЕНКО

У статті розглядається роль тропів та стилістичних фігур у поетичному мовленні Ліни Костенко: синекдохи, тавтології, риторичних запитань, історизмів, глоси, антономазії, гемінації, рими, парцеляції, гіперохи, гіполаги, асонансу.

Ключові слова: тропи, стилістичні фігури, стиль, поетичне мовлення.

Художнє значення тропів і фігур повноцінно виявляється в контексті твору, якщо вони надають виразності та глибокого змісту. Образність мовлення, перегук, передзвін образотворчих засобів є альфою і омегою літературної творчості. А тропи і стилістичні фігури – своєрідними формами художнього мислення, з якого викристалізовується й утверджується животворна думка [3, 17-19].

Глибина поетичного слова Ліни Костенко зумовлена великим духовним потенціалом її творчої особистості, адже мистецтво для неї – не форма вираження думок і почувань, а стан душі, світовідчуття. У такому розумінні воно стає сенсом життя, підносить на висоту естетичного ідеалу поетеси і є втіленням її життєвої філософії.

Загальнолюдська тематика і філософська спрямованість поезії Ліни Костенко зумовлює трактування її як автора філософської поезії. За спостереженням Л. Ставицької, “це скоріше поезія мудрості душі, пізнання світу через сердечні пориви, спалахи емоційності. Примат душі над раціо, навіть стилістичне зниження останнього – важливий світоглядний концент лірики Ліни Костенко”.

Не викликає сумнівів перевага ліричного струменя поезії Л. Костенко, а також спрямованість до ідеального, постійне намагання, “перевести реєстр із суто матеріальної позначки на виключно духовну” [5, 142]. Авторка знаходить такі мовні засоби, за допомогою яких її позиція виходить за свої реальні (фізичні, соціальні, історичні, просторово-часові) рамки, досягаючи в експресивності феномену веселки, в якій усі природні і неприродні барви й відтінки виграють і міняються у безкінечній перспективі, хоча складені з семи вихідних кольорів розташованих у певній посладовності [5, 138].

Творчість Ліни Костенко досліджувалась у працях В.Брюховецького, С.Г.Богдан, А.В.Висоцького, Л.О.Марченка, С. Г.Січової та ін. Однак, поза увагою дослідників залишаються стилістичні особливості творів та стилістичних фігур.

Отже, актуальність дослідження зумовлена потребою системного вивчення тропів і стилістичних фігур як важливого чинника формування поетичної картини світу Ліни Костенко.

Мета статті – окреслити маловивчені або й зовсім не досліджені аспекти мовно-поетичної творчості Ліни Костенко.

Унаслідок дослідження поетичних текстів Ліни Костенко було виявлено значну кількість тропів та стилістичних фігур.

Синтаксичні засоби увиразнення мовлення складає група так званих стилістичних фігур мовлення, тобто своєрідних вільних форм стилістичного впорядкування фрази. Стилiстичні фігури художнього мовлення завжди є наслідком свідомого вибору, спеціального розрахунку

письменника з метою вплинути на читача; можуть виконувати різноманітні функції, зокрема індивіалізувати чи типізувати мовлення, виділяти окремі слова чи частини фрази, особливо важливі в смислового відношенні, використовувати композиційну функцію емоційного увиразнення і т. д. [6, 224].

Аналіз дослідження стилістичного впорядкування тропів і стилістичних фігур Ліною Костенко засвідчує багатство та самобутність використання автором стилістичних фігур, що надають їй творам оригінальної форми для образного вираження думок і почувань.

За допомогою парцеляції створений вражаючий опис краєвиду, опустошеного війною в романі “Берестечко” Ліни Костенко.

Ген мріє комин, чорний від пожоги.
Усе в тернах. Бур’ян та кропива.
Малий ставочок. Чапля миє ноги.
Вночі кричить болотяна сова.

Риторичне запитання авторка вживає з метою привернути увагу читача до важливих, актуальних проблем, пов’язаних із розвитком твору, його ідейно-тематичною основою.

Хто в чистім полі витене труку?
Хто помяне сльозою, хто чвертиною?
Хто заболить словами обструку?
Хто вас пізнає у кривавім клоччі?

Синекдоха (перейменування) – вживання однини замість множини.

Наснився мені чудернацький базар.
Під небом, у чистому полі,
для різних людей,
для щедрих і скнар,
продавалися різні долі.
Одні були царівен не гірші,
а другі, як бідні Мін’йонни.
Хто купляє собі долю за гріш,
а хто – і за мільйони.

Тавтологія – це смислові повтори, які виникають, коли в реченні вживаються поряд спільнокореневі слова. Наприклад:

Чи людством бути люди бути ще спроможні?
Ми спадкоємці спадків розграбованих
Дозиметром не виміряєш дози тотального спустошення душі
Нема прозрінь в тумані підозрінь
Хай буде все небачене побачено
Хай буде все пробачене пробачено.
Єдине, що від нас іще залежить, –
принаймі вік прожити як належить.

Історизми – лексеми, вжиті у творі з метою відображення колориту певної епохи, її уреальнення, індивідуалізації мови персонажів.

Минають фронди і жіронди,
мине слава і гучне.
Шукайте посмішку Джоконди.
Вона ніколи не мине.

Фронда – громадсько-політичний рух у Франції в 1648-1652 рр., спрямований проти абсолютизму.

Жіронда – політичне угруповання, партія часів Великої Французької революції XVIII століття.

Авторка використовує каданс у своїх творах. Це стилістичний зворот, який завершує окрему строфу, частину або весь поетичний твір, в ньому мелодійність пов’язується зі змістовим наповненням.

Все повторюється: і краса, і потворність.
Усе було: асфальти й спориші.
Поезія – це завжди неповторність,
якийсь безсмертний дотик до душі.

За допомогою каламбурів автор досягає жартівливого, комічного ефекту.

Все не стабільно, все стабільно.

Глоса – рідковживані слова, архаїзми, поетизми.

Мені приснилися їхні силуети.
Сама печаль, і профіль – як зима.

Чудний народ – художники й поети,
усе їм сниться те, чого нема.
Лексема “рокоче” (“лунає”, “звучить”) належить до застарілих, рідко-вживаних слів.
Сосновий ліс перебирає струни.
Рокоче тишина на глухих басах.
Бринять берези. І блукають луни,
людьми забуті звечора в лісах.

Болісні, парадоксальні роздуми передає Ліна Костенко:

У світі злomu і холодному,
де щастя зіткане з прощань,
чи ми пробачим одне одному
цю несподівану печаль?
Чи будем вік себе картати?
Але завіщо, боже мій!
За те, що серце калатати
посміло в ніжності німій?
За ті передані привіти?
За тихий погляд, що п’янить?
Нехай це сонечко посвітить.
Нехай ця туга продзвенить.

Із метою надання мові особливого, незвичайного колориту вживаються екзотизми.

А ритми мчать – як вершини у полі.
А рима віршам запліта косу.
А в епіцентрі логіки і стресу,
де все змішалось – рідне і чуже,
цінує розум вигуки прогресу,
душа скарби прадавні стереже.

Антономазія – вид метонімії, що полягає в наданні літературним персонажам, крім власних імен, також додатковою (за їхньою провідною рисою), загальновідомою, запозиченою з фольклору, літератури чи історії. Антономазія поширена в сучасній літературі:

Безсмертних мрій реальний дублікат?
Морський міраж без компасів і лоцій?
Чи капітани Греї напрокат
своїх Ассоль катають по затоці?

Гемітація – часткове чи повне повторення корення, основи або цілого слова з метою експресивного насаження думки:

Чужа душа – то кажуть темний ліс.
А я скажу: не кожна, ой, не кожна!
Чужа душа – то тихе море сліз.
Плювати в неї – гріх тяжкий не можна.

Авторка використовує гіпероху – різновид гіперболи, наприклад:

Моя любов чолом сягала неба,
а Гриць ходив ногами по землі.

Гіполага – відокремлення епітета від слова, яке він пояснює, і перенесення його до іншого слова, пов’язаного першим.

Шматок землі. Ти звешся Україно.
Ти був до нас. Ти будеш після нас.
Мій предковічний, улитий росами,
космічний, вічний, зоряний, барвінковий...
Коли ти навіть звався – Малоросія,
твоя поетеса була Українкою!

До різновиду звукової епіфори належить рима – звуковий повтор, побудований на співзвучності кінцевих слів або їх частин.

Рима може бути чоловіча, жіноча й дактилічна (з наголосом на третьому складі від кінця). Наприклад, жіноча (на передостанньому складі):

Кожна птиця має свій голос,
кожне поле має свій колос.

Дикталічна (з наголосом на третьому складі від кінця):

Боліло правдою. Плакало віршами,
чистими ріками революції зляла.
Училась мовчати. На блакиті вішалась...

На основі використаної термінології створено авторські оказіоналізми, підпорядковані загальному задуму твору. Аналогічну термінологію простежуємо і в Ліни Костенко:

Аналіз, синтез, колби і реторти,
алегро, скерцо, медерато, форте, –
немає таємниці під зодіаком:
вона покрита особливим лаком.

Метафоричні епітети:

Зронило сонце... бурштинову краплю;
Кашматий вітер – голодранець
в полях розхристує туман.

Метонімічні епітети:

На узліску – свої тривоги,
шуршатлива нечувана тиша;
Зозулин гай і вовчі крутояри,
і ми з гори йдемо у вечірній час.

Асонансом зветься також неточна рима, побудована лише на збігові наголошених голосних звуків.

В двері стукала, селом вешталась:
Люди добрі, дайте решето!
Ой просію я біле борошно,
бо в полях ще дуже пороживо.

Найчастіше алітерація й асонанс йдуть поряд, вони сприяють ритмомелодиці твору:

Осіній день, осінній день, осінній!
Осіній день, осінній день, осінній!
Осанна осені, о сум! Осанна
Невже це осінь, осінь, о! – та сама.

Отже, творча особистість поетеси знайшла відображення в мові її творів. Найпомітніше це засвідчує лексика, яка значною мірою зумовлена тематикою творів та світобаченням поетеси. Ліна Костенко знаходиться в постійному пошуку нових слів, нових понять, нових відтінків, які точно та лаконічно могли передати прагнення пізнати людину, світ і себе в ньому.

Список використаних джерел

1. Костенко Л.В. Вибране / Ліна Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 559 с.
2. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту. Навчальний посібник – 2-ге видання, перероблене й доповнене / І.М.Кочан. – К.: Знання, 2008. – 423 с.
3. Леонова М.В. Тропеїчні засоби мовлення / М.В.Леонова // Українська мова і література в школі. – 1970. – №7. – С. 17-19.
4. Словник тропів і стилістичних фігур / Автоукладач В.Ф. Святовець. – К.: ВЦ “Академія”, – 2011. – 176 с.
5. Ставицька Л.О. Серцем вистраждане слово / Л.О. Ставицька // Мовознавство. – 1990. – №6. – С.23-29; 138; 142.
6. Теорія літератури: підручник / за наук. ред. Олександра Галича. – К.: Либідь, 2006. – 487 с.

Summary. The article deals with the role of tropes and stylistic figures of speech in Lina Kostenko's poetry. They are: synecdoche, tautology, rhetorical questions, historical units, gloss, hemination, rhymes, parceling, hyperon, assonance.

Key words: tropes, figures of style, style, poetic language.